

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti

Brigita Mikajević

**Lingvističko kontrastiranje hrvatskoga i srpskoga jezika na
primjeru Krstić – Guberinih Razlika**

Završni rad

Mentorica: Doc. dr. sc. Jadranka Mlikota

Osijek, 2015.

Sadržaj

1. Uvod	4
2. O životu i djelu Petra Guberine	5
3. O životu i djelu Krunoslava Krstića	6
4. Povod nastanku Guberina – Krstićevih Razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika	8
5. Guberinina lingvistička rasprava o hrvatskom književnom jeziku.....	10
5.1. Zašto možemo govoriti o posebnom hrvatskom književnom jeziku?	10
5.2. Jezične činjenice u hrvatskom i srpskom književnom jeziku	11
6. Rječnik razlika između srpskoga i hrvatskoga književnoga jezika	15
7. Zaključak	22
8. Literatura	23

Sažetak

Krunoslav Krstić i Petar Guberina autori su jezikoslovne studije *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*, objavljene 1940. godine. Ova studija označila je prekretnicu u tumačenju odnosa između hrvatskoga i srpskoga književnoga jezika. Knjiga je utemeljena na suvremenim lingvističkim spoznajama osnivača lingvističke škole Ferdinanda de Saussurea. Knjiga je podijeljena u dva dijela. Prvi dio sadrži lingvističke dokaze i jezične činjenice u hrvatskom i srpskom književnom jeziku koje je napisao Petar Guberina, a drugi dio knjige koji su izradili Guberina i Krstić je rječnik razlika između srpskoga i hrvatskoga jezika. U radu razlike će biti promatrane na pet jezičnih razina: fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj, stilskoj i leksičkoj te će kratko biti opisan rječnik u kojem također vidimo razlike među navedenim jezicima.

Ključne riječi: Petar Guberina, Krunoslav Krstić, hrvatski književni jezik, srpski književni jezik

1. Uvod

Tema ovoga završnoga rada bit će razlike između hrvatskoga i srpskoga književnoga jezika. Rad se temelji na knjizi Petra Guberina i Krunoslava Krstića *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*,¹ objavljene u Matici hrvatskoj 1940.

Cilj je ovoga rada dati uvid u najreprezentativnije razlike između ova dva jezika te utvrditi kako je ovdje riječ o dvama jezičnim sustavima, a ne jednom zajedničkom jeziku kako su neki tvrdili. Razlike će biti promatrane na fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj, stilističkoj i leksičkoj razini te razlikama koje autori nazivaju *Jezične navike*, razlike koje se ne mogu svrstati ni u jednu od navedenih razina.

Prije ove jezikoslovne studije teorijski se o različitosti srpskoga i hrvatskoga književnoga jezika počinje raspravljati u 19. stoljeću kada nam je dostupan znanstveni aparat pomoću kojega se prvi put može utvrditi odnos među dvama jezicima.

Nadalje, da je riječ o postojanju dvaju različitih književnojezičnih sustava prije nastanka *Razlika* isticao je crnogorski jezikoslovac Radoslav Bošković koji je svoja zapažanja iznio u tekstu *O leksičkoj i stilskoj diferencijaciji srpskoga i hrvatskoga književnog jezika* objavljen u srpskom časopisu *Naš jezik* 1935. O nepostojanju zajedničkoga jezika pisao je i Julije Benešić 1937. kada je sastavio rječnik s oko 1300 hrvatsko-srpskih leksičkih razlika koje su trebale poslužiti poljskih prevoditeljima.²

¹ Dalje u radu naslov ću kratiti u *Razlike*.

² Julije Benešić, *Gramatyka języka chorwackiego czyli serbskiego*, Varšava, 1937.

2. O životu i djelu Petra Guberine

Petar Guberina poznati je hrvatski filolog, romanist, fonetičar, ali i svjetski poznat znanstvenik, sveučilišni profesor, izumitelj i osnivač brojnih institucija.³ Rođeni Šibenčanin pohađao je klasičnu gimnaziju u rodnom gradu nakon koje odlazi u Zagreb na Filozofski fakultet studirati romanistiku. Diplomirao je francuski i latinski jezik 1935., a zatim daljnje školovanje nastavlja usavršavajući se na pariškoj Sorbonni gdje je i doktorirao 1939. na temu *Valeurlogique et valeur stilistique des propositions complexes en français et en croate*. Boravak u Parizu uvelike mu je pomogao jer se ondje susreće s novim lingvističkim postmladogramatičarskim strujanjima – strukturalističkim i lingvostilističkim (Škarić, 2005.: 1.).

U Parizu upoznaje i Krunoslava Krstića s kojim će 1940. razviti teoriju o hrvatskom i srpskom jezičnom osjećaju te objaviti knjigu „Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika, slijedeći osnovne Saussureove postavke o jeziku i Ballyeve o stilistici, djelo u obranu hrvatske jezične samobitnosti pred sveopćom srbizacijom, što ju je provodila beogradska centralistička vlast.“⁴Kako je u to vrijeme bilo nemoguće isticati hrvatstvo jer je sve moramo biti podređeno beogradskoj vlasti, pa tako i jezik, knjiga će se naći *na index librorum prohibitorum* odnosno na listi zabranjenih knjiga, a mlađim naraštajima bit će dostupna tek 1997. godine objavljivanjem u *Jeziku* br. 44.

Godine 1941./42. postaje član Državnog ureda za hrvatski jezik, a u jesen 1942. odlazi na Sveučilište u Milano i postaje lektor hrvatskoga jezika. Nakon umirovljena njegova učitelja Petra Skoka 1951., čijim je asistentom postao odmah nakon diplomiranja, imenovan je predstojnikom Odsjeka za romanistiku. Nakon toga osniva Eksperimentalnu sekciju na Odjelu za filologiju Jugoslavenske akademije 1953., Institut za fonetiku pri Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1954. te Katedru za fonetiku 1963. godine.

Zaslужan je za reformaciju studija francuskoga jezika i zbog toga je opremio fonetski laboratorij žičanim megafonom, prvim takvim megafonom u Zagrebu. Bio je omiljen među studentima što dokazuje i činjenica da im je organizirao ljetno usavršavanje u Francuskoj, a za svekoliko građanstvo osnovao magnetofonsku školu, danas poznatu kao Škola stranih jezika u zagrebačkoj Vodnikovoj ulici. Zajedno s P. Rivencem utemeljuje metodu za učenje stranih jezika – *audiovizualna globalnostrukturalna metoda* (AVGS). Tih se godina stvaraju tečajevi za hrvatski, francuski, talijanski, engleski, njemački, a predavači su bili brojni poznati hrvatski i

³ Literatura prema kojoj se navode podatci o P. Guberini <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=32>, 9. svibnja 2015.

⁴Prema <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=32>, 9. svibnja 2015.

strani jezikoslovci: S. Ivšić, Lj. Jonke, K. Montani, J. Toporišič, R. Filipović, A. Menac i dr. 1961. godine osniva Centar za rehabilitaciju slušanja i govora po verbotonalnoj metodi (SUVAG – prema francuskom *Système Universel Verbotonal d’Audition* Guberina). I danas u Zagrebu postoji Poliklinika SUVAG, koja svoje metode proširuje po cijelom svijetu, u Alžiru, Tunisu, Egiptu, Angoli, Senegalu, Brazilu i Kolumbiji. Hrvatsku filološku i kulturnu scenu obogatio je brojnim djelima koje je objavljivao u *Nastavnom vjesniku* (1936. – 1937., 1939. – 1942.), *Hrvatskoj reviji* (1940. – 1942.), *Obzoru* (1940., 1969), *Hrvatskom narodu* (1941, 195, 108, 160), *Lelingue estere* (Milano 1942), *Radu JAZU* (1951, 282), *Studia Romanica et Anglica Zagradiensia* (1957. – 1959., 1961.), *Defektologija* (1966.), *Govor* (1967., 1971., 1986.), *Advancesin Teaching of Modern Languages* (New York 1976), *Filologija* (1978., 1986.), *Suvag* (1988. –1990.), *Senjski zbornik* (1991.), *Hrvatskom jeziku* (1938. – 1939.), *Annales de l’Institut français de Zagreb* (1939.), *Alma mater Croatica* (1940., 1942.) i dr.

3. O životu i djelu Krunoslava Krstića

Kao i Petar Guberina i Krunoslav Krstić mnogo je toga pridonio razlici hrvatske kulture i znanosti.⁵Prije svega to se očituje u različitim područjima njegova djelovanja – filozofiji, filologiji, književnosti i leksikografiji. Rođen je u Arbanasima kod Zadra gdje završava klasičnu gimnaziju. Svoje prve radove objavljuje u *Hrvatskoj prosvjeti* 1921. U isto vrijeme počinje surađivati u listovima *Luč* (1924.– 1927.), *Hrvatska straža* (1929., 1930., 1933., 1939.), *Kalendar Hrvatskoga radiše* (1930.), *Seljačke novine* (1929.) i *Socijalna revija* (1933.).

Pohađao je Filozofski fakultet u Zagrebu te diplomirao filozofiju i psihologiju 1930., zatim talijanski jezik i književnost, a na istom fakultetu završava i francuski i latinski jezik 1934. godine. Za vrijeme studija bio je član studentskog Hrvatskog akademskog društva Domagoj. Bio je profesor u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu 1931. – 1934.(otpušten jer je širio „liberalne ideje među učenicima“⁶ i državnim gimnazijama u Zagrebu, Sisku i Osijeku. U to vrijeme surađuje u katoličkom tjedniku *Obitelj* i *Narodnoj obrani*. Pjesme objavljuje pod pseudonimima Ly-Thi-Fu, Zogu i Mark Tween. Ovaj potonji pseudonim nalazimo u

⁵Literatura prema kojoj se navode podatci o K. Krstiću <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6991> , 9. svibnja 2015.

⁶Prema <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6991> , 9. svibnja 2015.

knjižici *Kako piše gospodin M. Krleža* objavljenoj u Modernoj socijalnoj knjižnici 1935. godine.

Boravi u Parizu kao francuski stipendist 1937. te je polazio predavanja u Sorbonniti u Collège de France. „Upućen u sudobne jezikoslovne škole, napose ženevsku i jezikoslovlje F. de Saussurea, jeziku pristupa strukturalistički, postavivši ga u središte svojih razmatranja, poglavito raščlambom značenjske razine jezičnoga znaka. Piše o jezičnoj tipologiji i jezičnim vezama, a glotomorfizmu mišljenja, tj. nazoru prema kojem mišljenje uvjetuje jezik, suprotstavlja ideomorfizam jezika, nazor prema kojem jezik uvjetuje mišljenje“.⁷U drugoj polovici 1930-ih postaje član Društva *Hrvatski jezik* i Pokreta za hrvatski književni jezik. Kao član potonjeg pokreta objavljuje s Petrom Guberinom *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika* (1940.), ujedno i njegov prvi jezični savjetnik.

Njegova odlična suradnja s P. Guberinom i F. Ciprom potvrđuje i *Hrvatski pravopis* koji su izradili 1941. godine, utemeljen na fonološkim načelima. Budući da pravopis nije bio pisan po morfonološkim načelima, njegovo tiskanje bilo je obustavljeno. Nakon što je 1943. premješten iz jezičnog ureda za profesora II. muške realne gimnazije, čini se kao da je obnovio njegovo zanimanje za filozofiju što se vidi iz članka *O 60. godišnjici života A. Bazale*, izdanog u *Napretku* 1937. Veliko zanimanje za filozofiju očituje se u njegovom povijesnom pregledu *Filozofija u Hrvatskoj* (*Naša domovina*, 1. Zagreb 1943.) koje je tiskano i u njemačkom časopisu (*Synthesis philosophica*, 1993., 1).

U raspravi *Narod, država, nacionalizam* (*Hrvatska smotra*, 1944., 6–12) ističe ispreplitanje hrvatskih korijena sa zapadnom baštinom, a posebno naglašava težnju hrvatskoga naroda za vlastitom državom. Od 1945. do 1948. nije zaposlen, a da bi preživio, daje privatne instrukcije i bavi se korekturom školskih knjiga. 1950. zapošljava se kao knjižničar u arhivskoj knjižnici u Zadru što mu je poslužilo za prikupljanje građe za povijest Arbanasa i njihova govora jer je porijeklom bio iz obitelji albanskih doseljenika koji su pobjegli iz turske Albanije i bili naseljeni kod Zadra. Rezultati toga istraživanja izašli su u zborniku *Zadar* (Zagreb, 1964. i posmrtno dopunjeno izd. 1988.) te je objavio rječnik govora albanskih doseljenika (1987.).

⁷Prema <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6991>, 9. svibnja 2015.

Godinu dana kasnije vraća se u Zagreb i postaje asistent Leksikografskog zavoda FNRJ gdje ostaje sve do umirovljenja 1975. Za života surađuje s časopisima *Luč* (1926.– 1927.), *Hrvatska prosvjeta* (1928.– 1929.), *Vijenac* (1928.), *Novosti* (1929.), *Savremenik* (1929.), *Obitelj* (1930.), *Nastavni vjesnik* (1931.– 1932., 1940.– 1941.), *Socijalna revija* (1933.), *Hrvatska revija* (1935., 1941., 1943.– 1944.), *Napredak* (1936.– 1937.), *Hrvatski književni zbornik* (Zagreb 1940.), *Obzor* (1940., 51.), *Hrvatski narod* (1941.– 1945.), *Jutarnji list* (1941.), *Novi list* (1941.), *Alma mater Croatica* (1942.), *Graničar* (1942.), *Spremnost* (1943.– 1944.), *Hrvatska smotra* (1945.), *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* (1950.), *Glas Zadra* (1951.), *Acta Instituti psychologici Universitatis Zagrabiensis* (1961., 1964) te zborniku *Znanje i radost*, 1–3 (Zagreb 1942.–1944.). Svoje pjesme objavljuje u zagrebačkim antologijama *Hrvatska moderna lirika* (1933.), *Pjesme hrvatskih nepjesnika* (1995.), *Put kroz noć* (2001.) i *Hvaljen budi, Gospodine moj* (2009.).

4. Povod nastanku Guberina – Krstićevih Razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika

U prošlosti spoznaja o različitosti, ali i srodnosti hrvatskoga i srpskoga književnoga jezika posvjedočena je u brojnoj pismenoj, ali i usmenoj književnosti. U prošlosti nam o tome svjedoči zajednički projekt prijevoda *Novoga zavjeta* hrvatskih protestanata koji je namijenjen čitateljima „v Dalmaciji, v Hrvatskih, Servije, Bosne, Srimske zemlje i vavskih inih ovoga jazikastranah ili zemljah“ (navedeno prema Bašić, 2000.: 121.), objavljen 1562. i 1563. godine. Prijevod je pisan u dvjema jezičnim inačicama, od kojih je prva u osnovi imala pučki istarski čakavski govor, a u drugoj je u osnovi bio crkvenoslavenski jezik. O različitosti između ovih dvaju jezika počinje se razmišljati u 19. stoljeću kada se razvijaju lingvistika i filologija – znanstvene discipline koje će pokušati taj odnos između dvaju jezika lingvistički opisati i potvrditi.

Prvi korak u razrješavanju razlika učinio je srpski jezikoslovac Đuro Daničić koji je u *Glasniku Društva srbske slovesnosti* objavio članak *Razlike između jezika srbskoga i hrvatskoga* 1857. godine. U članku se iznosi teza da je čakavski jezik hrvatski, a štokavski srpski. Također je to Daničić potvrdio s nekoliko čakavskih tekstova iz 13. i 15. stoljeća (*Vinodolski zakon, Ribanje i ribarsko prigovaranje*). Međutim, u svoj korpus istraživanja nije smjestio suvremene hrvatske pisce i jezik administracije, kao ni znanstveno i strukovno nazivlje.

Članak se temelji na dijakronijskom pristupu odnosno proučavanjem jezika kroz povijest. Nataša Bašić u svom članku *Uvod u nastanak Guberina-Krstićevih Razlika*, objavljenom u časopisu *Jezik* navodi kako je Daničić „pobrojavi čak 107 razlika i više puta ustvrdivši kako se ova promena nalazi i u Srba ili njih imaju i stari Srbski književnici na kraju rada izlučio samo tri: 1. mjesto fonema /ʒ/ u hrvatskom je /j/; 2. u hrvatskom nema tzv. najnovije jotacije (grobje, zdravje, kopje, grozdje); 3. krajnje –l u hrvatskom ne alternira s –o“ (navedeno prema Bašić, 2000.: 122.). Budući da su se ove tri razlike nalaze u hrvatskim tekstovima, Daničić je morao priznati štokavski i hrvatskim jezikom, a ne samo srpskim kako je na početku svoje teze tvrdio.

Zahvaljujući Stjepanu Ivšiću i njegovim istraživanjima iz 1907.– 1913. godine, posebno u raspravi *Jezik Hrvata kajkavaca* imali smo pisanu potvrdu da se hrvatski jezični korpus sastoji od triju narječja koja se razlikuju od srpskog i slovenskog jezika. Upravo će se na temelju Ivšićevih istraživanja i u vrijeme kada sve više jača jugoslavenska unitaristička politika zatiranja hrvatskoga jezika Petar Guberina i Krunoslav Krstić napisati knjigu koja će označiti prekretnicu u razvoju hrvatskoga književnoga jezika.

Svojom knjigom Guberina i Krstić opovrgnuli su mit Maretićeve filološke škole o zajedničkom književnom jeziku koji je on iznio u *Gramatici i stilistici hrvatskoga ili srpskoga književnoga jezika* još iz 1899. godine. Ujedno se u 20. stoljeću utemeljuje protuvukovski smjer na čijem je čelu Antun Radić, autor kritike spomenute Maretićeve *Gramatike*, objavljene u *Obzoru*. U toj kritici iznesene su dvije važne činjenice o hrvatskom jeziku: nema gramatike hrvatskoga jezika bez jezika hrvatske književnosti i hrvatski jezik mora crpiti građu iz hrvatskog povijesnoga, narodnoga i jezičnoga bića (navedeno prema Bašić, 2000.: 123.). Upravo ove spoznaje dovele su do osnivanja Društva Hrvatski jezik 1937. i časopisa Hrvatski jezik 1938. te na kraju objavu *Razlika* koje supotpisuju Petar Guberina i Krunoslav Krstić.

5. Guberinina lingvistička rasprava o hrvatskom književnom jeziku

5.1. Zašto možemo govoriti o posebnom hrvatskom književnom jeziku?

Prvi dio *Razlika* zauzima uvodna rasprava Petra Guberine *Zašto možemo govoriti o posebnom hrvatskom književnom jeziku?* O toj raspravi čitamo i u članku *Prinos Petra Guberine kroatistici*, Marija Grčevića, profesora na Hrvatskim studijima koji navodi da je upravo ova „rasprava prvorazredan prinos kroatističkoj jezikoslovnoj znanosti u kojoj Guberina daje teorijski opis hrvatskoga književnoga jezika kakav do tada u kroatistici nije postojao“ (Grčević, 2014.: 75.).

Naime, dio koji je napisao P. Guberina *Zašto možemo govoriti o posebnom hrvatskom književnom jeziku* podijelio je na dva dijela: u prvom dijelu iznosi lingvističke dokaze, a u drugom jezične činjenice o hrvatskom i srpskom književnom jeziku.

Stjepan Babić navodi razloge zašto je pristao na objavljivanje knjige nakon 57 godina te je naglasio „da to činimo zato što nakon toliko godina nije gotovo ništa izgubila na svojoj vrijednosti i aktualnosti i što je Guberinin tekst najbolji i najiscrpniji tekst napisan do sada o hrvatsko-srpskim jezičnim razlikama iako je o toj temi mnogo pisano, posebno u posljednjih sedam godina“ (Babić, 1998.: 176.).

Knjiga se temelji na suvremenim lingvističkim spoznajama de Saussuereve škole o razlikovanju pojmova dijakronija (povijest jezika) i sinkronija (današnje stanje jezika). Zato Guberina smatra da „možemo svaki stupanj jezika proučavati u statičkom i dinamičkom momentu: kakav je danas kao rezultat vremenskog zbivanja do sadašnjeg časa, i kakav je bio u pojedinom vremenskom razdoblju, kao rezultat vremenskog zbivanja prije toga vremena“ (Guberina – Krstić, 1940.: 7.). Nadalje, navodi primjer, latinska riječ *patrem* dala je u francuskom *père*, a u talijnskom *padre*, a danas nitko ne pomišlja da bi ove riječi mogle pripadati istom jeziku.

Guberina smatra kako se jezik neprestano mijenja i razvija zahvaljujući materijalnom i duhovnom životu koji je različit kod različitih naroda i upravo povijesni razvoj, zemljopisni položaj, socijalni život i vrijeme ostavljaju čvrsti trag u jeziku (Guberina – Krstić, 1940.: 9.).

Kako navodi Babić, druga važna spoznaja koju donosi Guberina je da on razlikuje pojmove književni jezik i dijalekt. Guberina smatra da i dijalekt i književni jezik služe za međusobnu komunikaciju, ali je dijalekt ograničeniji i ne širi se pismom (Guberina – Krstić, 1940.:12.). Dakle, Guberina tumači da je za postojanje jezika mjerodavno jedino današnje stanje jezika i zaključuje da se književni jezik to više obogaćuje, što ga veća skupina ljudi poznaje i njeguje (Guberina – Krstić, 1940.:13.).

Još je jedna važna spoznaja u Guberininoj raspravi, a to je da u jeziku nema sinonima i da nas to sve više uče novije lingvističke rasprave. Tako na primjer navodi riječi *nepametan*, *bedak*, *glupan*, *idiot*, *kreten* – sve te riječi, ako izuzmemo iz konteksta, označavaju čovjeka slabih sposobnosti, ali svaka od njih ima svoju snagu ili su afektivno jače ili je pak jedna riječ življa od druge (Guberina – Krstić, 1940.: 15.).

Poglavlje zaključuje riječima da je „hrvatski književni jezik star mnogo vijekova i da promjene u njemu nijesu nastajale na isti način kao i u jeziku, kojim su se služili Srbi“te da su stvarne jezične osobine stvorile poseban jezični osjećaj kod Hrvata (Guberina – Krstić, 1940.: 22.).

5.2. Jezične činjenice u hrvatskom i srpskom književnom jeziku

U drugom dijelu ove rasprave Guberina iznosi jezične činjenice koje se tiču hrvatskoga jezika. Proučavaju se razlike između hrvatskoga i srpskoga književnoga jezika na fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj, stilskoj, stilističkoj i leksičkoj razini. Kao i u prethodnom dijelu rasprave i u ovo dijelu Guberina se čvrsto oslanja na lingvistička načela koja će sada potvrditi stvarnim jezičnim činjenicama koje pronalazimo u srpskom i hrvatskom književnom jeziku.

Na fonološkoj razini (Guberina – Krstić, 1940.: 25. – 30.) Guberina ističe kako razlike moramo tražiti kroz povijest jezika, a ne samo u početnom razvitku jezika. Prema tome, ako želimo govoriti o fonetskim razlikama između dvaju jezika, moramo pronaći sve riječi u kojima su glasovi različiti, a pri tome nije važno odakle te razlike potječu (Guberina – Krstić, 1940.: 25.). Budući da je u raspravi naveden velik broj razlika, izdvojit ćemo samo najvažnije.

U hrvatskom književnom jeziku poznajemo tri odraza jata: *-ije, -je, -i* dok srpski književni jezik poznaje samo *-e*: *mlijeko – mleko, djeca – deca, bio – beo*.⁸Iako Hrvati imaju ekavicu, i ona je prisutna samo u dijalektu i razlikuje se od srpske po kvantiteti, akcentu i melodiji. Mnoga imena koja su grčkog ili hebrejskog podrijetla u hrvatskom se jeziku bilježe s fonemom *b*, a u srpskom jeziku s fonemom *v*: *Babilon – Vavilon, Benjamin – Venjamin*. Hrvatski jezik poznaje konsonantsku skupinu *ć* dok se u srpskom jeziku ta skupina bilježi sa *št*: *općina – opština, svećenik – sveštenik*. Na početku riječi koje počinju s fonemom *k* u hrvatskom jeziku u srpskom ćemo imati fonem *h*: *kirurg – hirurg, kor – hor, kemija – hemija*. U ovom dijelu Guberina navodi jednu bilješku kojom želi upozoriti kako bi se na fonološkoj razini trebalo govoriti i o naglasku dvaju jezika, međutim te su razlike brojne i za njih bi treba posebna rasprava.

Na morfološkoj razini ili kako to Guberina naziva *Razlikama u oblicima*(Guberina – Krstić, 1940.: 31. – 36.)proučavat ćemo razlike u rodu, broj, padežu, deklinaciji i konjugaciji. I na ovoj je razini broj razlika pa ćemo izdvojiti samo neke.

Glagoli koji potječu iz europskog jezika tzv. internacionalizmi Hrvati imaju različit nastavak za infinitiv. U srpskom je jeziku infinitivni nastavak *-isati*, a u hrvatskom jeziku *-irati*: *izolisati – izolirati, kontrolisati – kontrolirati, regulisati – regulirati*.⁹ Hrvatski književni jezik za pridjeve upotrebljava sufiks *-iv*, a srpski jezik *-im*: *neizgladiv – neizgladim, nepovrediv – nepovredim*. U deklinaciji sintagmi također uočavamo razlike: Srbi u riječi *tetka Persa* dekliniraju samo vlastito ime pa će biti *tetka Persa, tetka Perse, tetka Persi, tetka Persu* itd., dok Hrvati sklanjaju riječ *tetka* u svakom padežu. Na kraju ovog dijela možemo se složiti s autorom da „za jezik nijesu odlučni povijest, osnove i korijeni riječi, nego naša današnja upotreba“ (Guberina – Krstić, 1940.: 36.).

Primjere za razlike na sintaktičkoj razini (Guberina – Krstić, 1940.: 37. – 44.) za srpski jezik Guberina je preuzeo iz gramatike za srednje škole najpoznatijeg srpskog gramatičara Aleksandra Belića. Ti primjeri, smatra autor, bit će sasvim prirodni srpskom čitatelju, dok će ih hrvatski čitatelj vješto izbjegavati čime se još jednom potvrđuje kako hrvatski i srpski književni jezik nemaju istu sintaksu. Donosimo nekoliko primjera. U rečenici u kojoj imamo

⁸Primjere navodim prema poglavlju *Glasovne razlike*, Guberina – Krstić, 1940.: 25. – 30.

⁹Primjere navodim prema poglavlju *Razlike u oblicima*, Guberina – Krstić, 1940.: 31. – 36.

više vršitelja radnje hrvatski jezik upotrebljava množinu, dok je u srpskom jeziku to izrečeno jedninom: *Otac, stric i ded stanuje, hrani se, i noćiva.*¹⁰

Kod uzvika u srpskom jeziku uvijek dolazi akuzativ zamjenice i nominativ imenice: *evo ga otac*, dok će to Hrvati izreći samo akuzativom imenice: *evo oca*. Srbi uvijek upotrebljavaju *da li*: i u upravnom i u nepravnom govoru: a) *da li je došao*; b) *ne znam, da li je došao*. Hrvati razlikuju upravni od nepravnog govora pa će u upravnom govoru upotrijebiti *je li*, a u nepravnom *da li* ili *je li*: a) *Je li on došao?* b) *Ne znam, da li je (je li) on došao*. U izricanju različitih raspoloženja, Srbi upotrebljavaju prezent i dativ osobne zamjenice, a Hrvati mogu izreći: *htio bih, želim* i sl. Srbi će reći *jede mi se*, a Hrvati *htio bih jesti*; Srbi *ne pije mi se*, Hrvati: *nemam volje piti*.

Stjepan Babić smatra kako je Guberinina rasprava važna jer se u njoj ističu „stilistički pogledi koji ni do danas u našem jeziku nisu nadmašeni“ (Babić, 1998.: 177.). Razlike na stilskoj razini Guberina temelji na istraživanjima francuskog stilističara Charlesa Ballyja.

Guberina je u ovom poglavlju (Guberina – Krstić, 1940.: 45.– 57.) posebnu pozornost posvetio odnosu infinitiva i ustrojstva *da* s prezentom. U primjeru *Ja ću da dođem.* i *Ja ću doći.* odmah uočavamo da prvi primjer pripada srpskom jeziku, a drugi hrvatskom jeziku. Stjepan Babić ističe da to „nije nipošto dobro jer se stvara krivi jezični osjećaj, a onda se stilske vrijednosti ne mogu doživjeti u svojoj pravoj vrijednosti“ (Babić, 1998.: 177.). Nadalje, i sam Guberina u svojoj knjizi navodi da je ustrojstvo *da* s prezentom također pripada hrvatskom književnom jeziku, ali je ona ipak stilski obilježena: „I u hrvatskom književnom jeziku možemo upotrijebiti *da* s prezentom mjesto infinitiva, ali to kod nas nema istu izražajnu vrijednost, kao da smo upotrijebili infinitiv. Baš zato, što možemo birati između dvije konstrukcije, izabравši jednu od njih, htjeli smo svojoj misli dati posebnu afektivnu vrijednost. Naprotiv Srbi upotrebljavajući gotovo isključivo *da* s prezentom mjesto infinitiva ne mogu prvoj konstrukciji dati posebnu izražajnu snagu: *da* sa prezentom za njih je obična upotreba, a kao takva ona ne može proizvesti stilistički efekt“ (Guberina – Krstić, 1940.: 51.).

Autor ovu tezu potvrđuje primjerima koje preuzima od hrvatskoga književnika Mile Budaka želeći nam pokazati kako ustrojstvo *da* s prezentom¹¹ u hrvatskom književnom jeziku izražava jaču misao nego infinitiv ako je u afektivnom kontekstu: *Ne zna se, koje je od koje*

¹⁰Primjere navodim prema poglavlju *Sintaktičke razlike*, Guberina – Krstić, 1940.: 37. – 44.

¹¹Primjere navodim prema poglavlju *Stilske i stilističke razlike*, Guberina – Krstić, 1940.: 45. – 57.

vrijednija i okretnija, a koja se – onako od sebe, po naravi - ni ne bi poslom prekinula, ne može pred drugima, ne može od sramote da zaostaje, pa sve gone, kao da su se okladile, kao da se utrkuju (Guberina – Krstić, 1940.: 51.). U ovom odlomku vidimo da je kontekst jako afektivan tim više što je pisac vjerno želio prikazati ne samo svoju misao nego i stupanj afektivnosti, ističe Guberina.

Kod hrvatskoga dramatičara Milana Begovića također nailazimo na isto ustrojstvo, i to u njegovoj drami *Bez trećeg* u dijelu koji izgovara Marko: *Ne treba da ih čitam! Ne ću da ih čitam!* (Guberina – Krstić, 1940.: 52.). Iz ovoga odlomka možemo jasno uočiti da je lik u jakom afektu i zato mu je pisac dodijelio *da* s prezentom, a ne infinitiv kako to jezična norma nalaže.

U petoj cjelini druge rasprave Guberina navodi razlike na leksičkoj razini između hrvatskoga i srpskoga književnoga jezika, koja je ujedno i najbrojnija cjelina (Guberina – Krstić, 1940.: 58-70). Također ističe kako se razlike najbolje mogu vidjeti u rječniku koji je sadržan u drugom dijelu *Razlika*. Kao primjere navodi riječi koje se razlikuju samo po sufiksu ili prefiksu pa tako u srpskom jeziku imamo riječi *uputstvo*, *definisati*, *brbljiv*, a u hrvatskom jeziku *uputa*, *punomoć*, *definirati* i *brbljav*.¹² Zatim imamo riječi koje su prisutne u oba jezika, ali im je upotreba različita. Takve su riječi *defile*, *kapital*– riječi kojim se i Hrvati koriste, ali za ove riječi Hrvati u istom značenju rabe i *mimohodi glavnica* koje Srbi ne upotrebljavaju. Nadalje, autor donosi popis dijela riječi koje isključivo pripadaju hrvatskom književnom jeziku: *časnik*, *cjenik*, *dalekozor*, *fratar*, *korizma*, *kratica*, *nijekati*, *novčarka*, *oporuka*, *ploha*, *pučko sveučilište*, *prosinac*, *ribič*, *stroj*, *sustav*, *tlak*, *zdravstvo*, *zrakoplov*, *zrcalo*, *župa* itd.

U zadnjoj cjelini nazvanoj *Jezične navike* (Guberina – Krstić, 1940.: 70. – 72.) istaknute su razlike koje ne pripadaju ni jednoj od navedenih razina, ali znatno obilježavaju hrvatski i srpski književni jezik. Obično se radi o istim riječima koje imaju različiti poredak u rečenici. Tako Srbi kažu: *marta meseca....*, a Hrvati kažu: *mjeseca ožujka...* U navođenju vremena od dvije godine Srbi pišu: *školska 1940/41 godina* dok Hrvati stavljaju riječ *godina* ispred broja: *školska godina 1940./41*. U srpskom književnom jeziku kad se upotrebljava muški i ženski rod istoga pojma često u ženskom rodu ne stoji cijela imenica. Na primjer, Srbi pišu *učenice*, *učitelji-ce* dok se u hrvatskom književnom jeziku piše: *učenici* i *učenice* te *učitelji* i

¹²Primjere navodim prema poglavlju *Razlike u riječima*, Guberina – Krstić, 1940.: 72. – 72.

učiteljice. Te nam razlike pokazuju, kako i sam autor navodi, kako su hrvatski i srpski jezik dva različita jezika i izvan jezičnih sredstava. Posebno se to ističe ako u navedenu skupinu ubrojimo pravopis i interpunkciju jer ćemo tek onda uvidjeti koliko se jezici razlikuju.

6. Rječnik razlika između srpskoga i hrvatskoga književnoga jezika

O postojanju dvaju različitih književnojezičnih sustava na hrvatskoj i srpskoj strani prije nastanka Krstić – Guberinina rječnika pisao je još 1935. godine crnogorski jezikoslovac Radoslav Bošković u članku *O leksičkoj i stilskoj diferencijaciji srpskoga i hrvatskoga književnog jezika* objavljen u srpskom časopisu *Naš jezik* (Grčević, 2014.: 77.). Iako je najavljivano da će razlike biti opisivane i dalje nije došlo do objavljivanja – očigledno zbog političkih razloga koji nisu dopuštali da se o toj temi piše. Nakon Boškovića o ovoj temi pisao je i Julije Benešić koji je 1937. godine unutar knjige *Gramatyka języka chorwackiego czyli serbskiego* (Varšava, 1937.) sastavio rječnik s oko 1300 hrvatsko-srpskih leksičkih razlika za potrebe poljskih prevoditelja.

Drugi dio *Razlika* obuhvaća rječnik u kojemu također možemo iščitati razlike između hrvatskoga i srpskoga književnoga jezika koji su zajedno izradili dr. Kruno Krstić i dr. Petar Guberina. Povod nastanku ovoga rječnika autori navode: „Pri sastavljanju ovog rječnika vodila nas je želja, da uklonimo iz hrvatskoga književnog jezika njemu tuđe riječi, koje su posljednjih godina raznim putovima počele prodirati s istočnih strana u naše škole, urede, knjige, novine, a po njima i u svakidašnji govor“ (Guberina – Krstić, 1940.: 77.).

Na pitanje zašto Hrvati ne bi zadržali uz svoju riječ i srpsku, i to na primjer kao sinonim jer bi time obogatili svoj jezik, autori još jednom ističu kako u lingvistici postoji zakon po kojemu se više riječi za jedno te isto značenje i za istu izražajnost ne mogu dugo održati jer će uvijek jedna riječ trajno ostati u jeziku odnosno potisnut će ovu drugu.

Rječnik je ustrojen tako da riječ tiskana velikim slovima s lijeve strane pripada srpskom književnom jeziku i pisane su ekavicom, a na desnoj strani malim tiskanim slovima riječ koja

pripada hrvatskom jezičnom krugu pisana pravopisom koji se u Hrvatskoj upotrebljavao prije reforme Aleksandra Belića.¹³

Autori upućuju čitatelja kako se treba služiti rječnikom te navode što znače pojedine kratice koje se nalaze u rječniku. Pojavi li se riječ koja uz sebe sadrži zvjezdicu, kao na primjer *ADVOKAT** – *odvjetnik*, značilo bi da se ta riječ može pronaći i kod hrvatskih pisaca.

Također riječ označena zvjezdicom riječ je koju Srbi nastoje upotrebljavati, a Hrvati izbjegavati. U rječniku kratica *hd* označava *hrvatski dijalektalno* što bi značilo da riječ nije književna nego je iz jednog od hrvatskih dijalekata, a Srbi takve riječi upotrebljavaju u književnom jeziku, npr. *KRTOST (hd)* – *krhkost*. Ako pak naiđemo na kraticu *h.arh.* koja označava *hrvatski arhaički*, značilo bi da je riječ nekada bila dio hrvatskoga književnoga jezika, ali je iz njega ispala, npr. *LUDAK (h.arh.)* – *luđak*.

Najveći dio riječi ovoga rječnika preuzet je iz školskih knjiga koje su izdane u Beogradu, a zadnjih 10 godina upotrebljavale su se u školama Jugoslavije. Preostale riječi preuzete se iz stručne i prijevodne književnosti te iz jezikoslovnih izdanja.

Pogled na jezične razlike u hrvatskom i srpskom književnom jeziku bit će tablično prikazan.

Tablica 1. Primjeri leksičkih razlika koje najizrazitije razlikuju hrvatski i srpski jezični sustav

Srpski književnik jezik	Hrvatski književnik jezik
avgust	kolovoz
beleška	bilješka
bezbednost	sigurnost
brbljiv	brbljav
brojati	brojiti
crveni krst	Crveni Križ

¹³Hrvatsku pravopisnu normu sve do 1921. određuje *Hrvatski pravopis*, 3. izdanje, 1904. koje priređuje Dragutin Boranić.

čas	sat
čuvarka	čuvarica
časiranje	čavrljanje
dati ispit	položiti ispit
fudbaler	nogometaš
grudvanje	grudanje
gluv	gluh
hemija	kemija
hrišćanin	kršćanin
ludak	luđak
mlekađžija	mljekar
oduška (ž.)	odušak (m.)
opservatorija (ž.)	opservatorij (m.)
poseta (ž.)	posjet (m.)
razočarenje	razočaranje
santimetar	centimetar
stepenište	stubište
sudija	sudac
Švajcarska	Švicarska
sveska (ž.)	svezak (m.)
šljivar	šljivik
takođe	također
uopšte	uopće
Vavilon	Babilon
verovatnost	vjerojatnost
vlastelstvo	vlastelinstvo
zaokrugliti	zaobliti
za pohvalu	hvale vrijedan
zemljotres	potres
zvaničan	služben, uredovan

Iz tablice 1. može se zaključiti kako se prema izdvojenim leksemima uočavaju razlike između dvaju jezičnih sustava te da se nikako ne može govoriti o istom jeziku. Da postoje razlike između ovih dvaju jezika potvrđuje nam i današnja hrvatska pravopisna norma.

Tablica 2. Leksemi koji u hrvatskom jeziku pripadaju dijalektalnoj razini, a u srpskom su jeziku dio leksičke norme

Srpski književni jezik	Hrvatski književni jezik
aljkav (hd)	neuredan, zbrkan
aljkavost (hd)	neurednost
amalin (hd)	služnik, nosač
apšenik (hd)	zatvorenik
apšenje (hd)	zatvaranje, stavljanje u pritvor, uhićenje
bajat (hd)	star
bajoneta (hd)	bajuneta
bakalnica (hd)	trgovina mješovitom robom
bašta (hd)	vrt
baštovan (hd)	vrtljar
berberin (hd)	brijač
berbernica (hd)	brijačica
bilmez (hd)	glupan, luđak, neuk
bojadžija (hd)	bojadisar, mastilac
boranija (hd)	grah (zeleni), mahune
brojanice (hd)	krunica, čislo
buba (hd)	kukac
buđelar (hd)	novčarka
bukvar (hd)	početnica
cicija (hd)	škrtac

čaršaf (hd)	plahta, stolnjak
čerek (hd)	komad, četvrtina
čigra (hd)	zvrk
činija (hd)	zdjela
čiviluk (hd)	klinčanica
čorba (hd)	juha
čerka (hd)	kéi
čífta (hd)	trgovac stnom robom, sitničar
čilibar (hd)	jantar
čivtiski (hd)	sitničarski
čošak (hd)	ugao, kut
čoškast (hd)	uglat
daviti se (hd)	utapljati se
davljenje (hd)	utapanje
dosuti (hd)	doliti
džabe (hd)	badava
džeparoš (hd)	džepar
đon (hd)	potplat
đubre (hd)	gnoj, smeće
ekser (hd)	čavao, klinac
flaša (hd)	boca, staklenka
glasanje (hd)	glasovanje
gord (hd)	ponosan, ohol
grickati (hd)	griskati
hlebac (hd)	krušac
isporuka (hd)	dostava, dobava
izviniti (hd)	oprostiti
kaiš (hd)	remen
kajmak (hd)	vrhnje
kapija (hd)	glavna kućna vrata, dvorišna vrata, vrata u igri
kepec (hd)	patuljak
kirija (hd)	stanarina
kofer (hd)	kovčeg

komšija (hd)	susjed
makaze (hd)	škare, nožice
muškobanja (hd)	muškarača, muškara
namještaj (hd)	pokućstvo
obdelavati (hd)	obrađivati zemlju
obmanuti, obmanjivati (hd)	prevariti, varati
odlaganje (hd)	odgoda
ostava (hd)	smočnica
osvetljenje (hd)	rasvjeta
palamar (hd)	uže
pantalone (hd)	hlače
paradajz (hd)	rajčica
parter (hd)	prizemlje
pentrati se (hd)	verati se, penjati se
peškir (hd)	ručnik
pohaban (hd)	iznošen, istrošen
pokućanstvo (hd)	pokućstvo
prgav (hd)	naprasit
razgaliti se (hd)	osvježiti
saksija (hd)	lonac za cvijeće
sanjalica (hd)	sanjar
sedečki (hd)	sjedečke
slanica (hd)	soljenka
strastan (hd)	strastven
svako (hd)	svatko
šadrvan (hd)	vodoskok
šamarati (hd)	pljuskati
šeširdžija (hd)	klobučar
šina (hd)	tračnica
špag (hd)	džep
tabla (hd)	ploča
tefter (hd)	bilježnica
testera (hd)	pila

uramiti (hd)	uokviriti
vertep (hd)	jaslice, Betlehem
zabušant (hd)	markirant
zumba (hd)	probojac

Tablica 2. donosi primjere koji su u rječničkom dijelu Razlika označeni kraticom *hd* (*hrvatski dijalektalno*), a u srpskom jeziku dio su leksičke norme. Izdvojeni primjeri, s obzirom na to da imaju posve drugačiju normativnu vrijednost, također potvrđuju da su hrvatski i srpski jezik različiti jezici jer im normativna vrijednost u dvama jezicima nije ista.

Tablica 3. Leksemi koji su u hrvatskom jeziku dio pasivnoga leksika, a u srpskom aktivnoga leksika

Srpski književni jezik	Hrvatski književni jezik
divljačan (h.arh.)	divlji
ispolin (h.arh.)	div, orijaš
kamila (h.arh.)	deva
krivični (h.arh.)	kazneni, kriminalni
kropilo (h.arh.)	škropilo
kropionica (h.arh.)	škropionica
kropiti (h.arh.)	škropiti
krst (h.arh.)	križ
ludak (h.arh.)	luđak
ljiljak (h.arh.)	šišmiš
oblast (h.arh.)	pokrajina, kraj, županija; područje
obnažiti (h.arh.)	ogoliti, razgoliti
parohija (h.arh.)	župa
pastirka (h.arh.)	pastirica
predanje (crkveno predanje) (h.arh.)	predaja, tradicija
pričešće (h.arh.)	pričest

Treća tablica donosi primjere koji su također zabilježeni u suvremenom hrvatskome jeziku, ali oni su dio pasivnoga leksika dok su oni u srpskom jeziku dio aktivnoga leksika. I prema tim se primjerima zaključuje o različitosti dvaju jezika, srpskoga i hrvatskoga.

7. Zaključak

U ovom radu sustavno je obrađena knjiga Petra Guberina i Krunoslava Krstića *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnoga jezika*. U početku sam iznijela životopise ovih dvaju hrvatskih jezikoslovaca kako bismo imali što bolji uvid u nastanak njihove zajedničke knjige. Potom sam objasnila povod nastanku Krstić – Guberininih *Razlika* koje su nastale u trenutcima zatiranja hrvatskoga jezika koje je predvodila jugoslavenska unitaristička politika.

U središnjem dijelu ovoga rada pokušala sam iznijeti lingvističke dokaze i jezične činjenice koje hrvatski književni jezik bitno razlikuju od srpskoga književnoga jezika. Svoje teze autori su temeljili na načelima de Saussuerove škole o razlikovanju dijakronije od sinkronije te književnog jezika od dijalekta.

Važnost ovoga djela koji je označio prekretnicu u tumačenju hrvatsko-srpskih jezičnih razlika svjedoči nam i činjenica da je Guberinina rasprava utjecala i na hrvatske jezikoslovce i 20 godina nakon objavljivanja. Naime, Guberinino stajalište o hrvatskom književnom jeziku toliko je bilo snažno da je poslužilo kao okosnica *Deklaraciji o nazivu i položaju hrvatskoga književnoga jezika* 1967. godine. u kojoj se oštro osuđuje nametanje srpskoga jezika kao državnoga jezika Jugoslavije.

Ovim radom još jednom smo potvrdili kako hrvatski jezik ima vlastito rječničko blago koje je zastupljeno na svim jezičnim razinama te možemo zaključiti kako je ova knjiga najbolji i najiscrpniji tekst o razlikama hrvatskoga i srpskoga jezika.

8. Literatura

1. Babić, S. 1998. *O Guberininima pogledima na hrvatsko-srpske jezične razlike*. *Jezik* 5, str. 176.– 182.
2. Bašić, N. 2000. *Uvod u nastanak Guberina- Krstićevih Razlika*. *Jezik* 4, str. 121. – 134.
3. Guberina, P., Krstić, K. 1940. *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnoga jezika*. *Matica hrvatska*. Zagreb.
4. Guberina, P. 1995. *Hrvatski književni jezik i hrvatski jezikoslovci*. *Jezik* 1, str. 2. –14.
5. Samardžija, M. 2006. *Hrvatski kao povijesni jezik*. Zaprešić.
6. Škarić, I. 2005. *Petar Guberina (1913. – 2005.)*. *Jezik* 1, str. 1.– 3.
7. Šonje, J. 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga. Zagreb
8. <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=32>, 9 svibnja 2015.
9. <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6991>, 9. svibnja 2015.
10. http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=122224, 9.svibnja 2015.
11. https://bib.irb.hr/datoteka/739825.Grcevic_Petar_Guberina_2014_ocr.pdf, 9. svibnja 2015.